

Особливості державного регулювання аграрного сектору в контексті забезпечення економічної безпеки держави

Постановка проблеми. Аграрний сектор посідає особливе місце в національній економіці. Він відіграє важливу роль у формуванні та забезпеченні продовольчої та у визначених межах економічної безпеки держави. Стрімкі зміни соціально-економічної та політичної ситуації в глобальному просторі, тенденції розвитку світового сільського господарства й актуальність питань щодо забезпечення продовольчої проблеми вимагають посиленої уваги до розвитку вітчизняного аграрного сектору, що є стратегічною ланкою економічної системи країни. Нині, коли в аграрній реформі простежуються перші ознаки позитивних результатів, заради яких здійснювалися кардинальні економічні трансформації, та ведеться пошук оптимальних механізмів забезпечення сталого розвитку аграрного сектору, актуальним є питання дослідження механізму державного регулювання останнього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На важливість проблеми удосконалення державної політики підтримки й розвитку аграрного сектору як пріоритетної галузі економіки вказують численні теоретико-практичні дослідження та узагальнення вітчизняних учених, зокрема праці П.Т. Саблука, М.В. Зубця, М.В. Присяжнюка [7], О.Л. Попової [17], В.М. Гейця [8], В.В. Юрчишина [20], Б.Й. Пасхавера [16], О.М. Могильного [13] та інших.

Важливість розвитку аграрного сектору підсилюється в умовах інтеграційних спрямувань, коли в Україні мають бути чітко сформовані стратегічні цілі й визначені параметри продовольчої безпеки, розроблені стратегія і напрями розвитку цієї важливої складової економічної системи з урахуванням раціонального використання аграрного потенціалу та посилення експортної орієнтації галузі.

Мета статті – дослідження особливостей механізму державного регулювання аграрного сектору економіки в контексті забезпечення економічної безпеки держави.

Виклад основних результатів дослідження. Розвиток аграрного сектору України має стратегічне значення. Цій важливій галузі економіки притаманні особливості, що позначаються на формуванні системи державного регулювання його розвитком. Галузь є життєзабезпечувальною, оскільки виготовляє продукцію, без якої людство не може існувати. Від стану та перспектив її розвитку залежить забезпечення життєдіяльності людини.

Розвиток аграрного сектору пов'язаний із біогеографічним середовищем і залежить від природно-кліматичних умов. Це зумовлено, насамперед, використанням землі як специфічного засобу виробництва, її родючістю, місцем розташування. Специфічність землі як знаряддя праці полягає в тому, що вона одночасно є також предметом праці. На відміну від промисловості до процесу сільськогосподарського виробництва залучено не три, а чотири ресурси — основні й оборотні фонди, жива праця і земля, причому

* Науковий керівник – О.С. Власюк, доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НААН.
© Я.О. Григоренко, 2016

земля в аграрному секторі є головним засобом виробництва, тоді як в інших галузях (крім добувної) вона є лише просторовим базисом. Як основний засіб виробництва земля вимагає свого відтворення на розширеній основі, що породжує ряд специфічних проблем, пов'язаних зі збереженням, раціональним використанням і підвищенням родючості ґрунту.

Іншою особливістю аграрного сектору є сезонність виробництва, що позначається на організації праці в цій галузі, зумовлює особливості реалізації продукції та надходження коштів. Інтервал між робочим періодом і результатами у сільському господарстві значно впливає на формування доходів працівників даної сфери, оскільки остаточний розмір таких доходів стає відомим лише після реалізації сільськогосподарської продукції.

Підприємства аграрного сектору працюють в умовах підвищеного ризику та невизначеності. Причиною цього є те, що економічний процес відтворення переплітається з природним процесом зростання й розвитку живих організмів, що розвиваються на основі біологічних законів.

Аграрний сектор – це кредитомістка галузь, яка потребує залучення додаткових фінансових ресурсів, насамперед у формі короткострокових кредитів, для забезпечення операційної діяльності. Це пов'язано з існуванням значного сезонного розриву між вкладенням оборотного капіталу та одержанням доходів.

Зважаючи на специфіку, аграрний сектор є менш інвестиційно привабливою галуззю порівняно з іншими галузями економіки. Це, безумовно, показує, що дана сфера потребує підтримки з боку держави у вигляді ефективної системи державного регулювання.

Слід зазначити, що в науковій економічній літературі досить часто спостерігається ототожнення таких категорій, як «державне регулювання» й «державне управління». Це стосується також наукових праць із проблем розвитку аграрного сектору. Однак аналіз, виконаний на основі досліджень таких учених, як О.М. Могильний, В.Г. Андрійчук, А.Д. Діброва та ін., дає змогу визначити не тільки відмінності між цими категоріями, але й встановити взаємозв'язок між ними

(рис. 1) [7,13]. Згідно з цим аналізом, державне управління як економічна категорія – це організовувальний і регулювальний вплив держави на економічну діяльність суб'єктів ринку з метою впорядкування та підвищення результативності такої діяльності [10]. Регулювання є однією з функцій управління, яка забезпечує функціонування керованих процесів у межах заданих параметрів. Державне управління аграрним сектором передбачає використання прямих і непрямих важелів. Пряме державне управління не може поширюватися за межі державної власності, непряме – здійснюється з використанням важелів державного регулювання й передбачає вплив на соціально-економічні процеси переважно економічними методами як у державному, так і недержавному секторах галузі [11].

Для дослідження системи державного регулювання як економіки в цілому, так й аграрного сектору, використовується багатий арсенал термінів і понять. Найрезультативніші спроби узагальнення та систематизування понятійно-категоріального апарату теорії державного регулювання аграрного сектору належать, на нашу думку, М. Латиніну й А. Діброві [10,12]. Аналіз результатів цих досліджень покладено в основу визначення автором системного підходу до виявлення сутності та структури механізму державного регулювання аграрним сектором України.

Сутність системного підходу міститься в дослідженні певного об'єкта як системи, тобто цілісної множини елементів у сукупності відношень і зв'язків між ними. Акцент робиться на тому, що будь-яка система виступає як єдність функцій та структури, які взаємозв'язані. Основними поняттями системного аналізу є: мета, елемент, структура, функція. Під структурою розуміють сукупність елементів і зв'язків між ними, які визначаються залежно від розподілу функцій та цілей системи [14, 18].

Орієнтуючись на такі принципи системного підходу, як цілісність, структуризація, ієрархічність, розглядатимемо механізм державного регулювання аграрного сектору як складну систему, що складається з елементів, зв'язки між якими створюють її відносно незмінну структуру та забезпечують

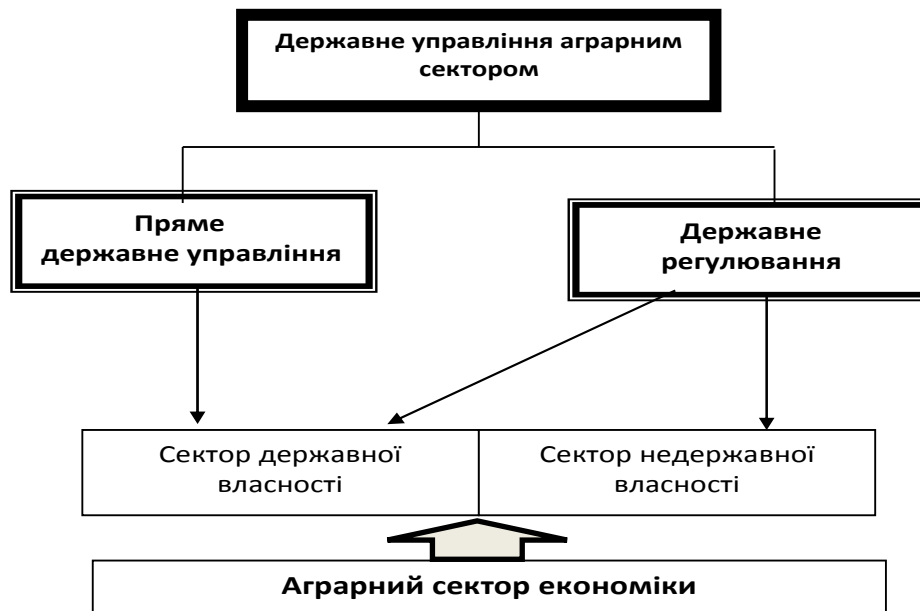

Рис. 1. Форми державного управління в аграрній сфері

Джерело: Складено автором на основі аналізу [1-4].

цілісність. Повертаючись до основної мети дослідження, вважаємо за необхідне розглянути механізм державного регулювання розвитку аграрного сектору, що у систематизованому вигляді показано на рисунку 2.

У контексті національної безпеки метою державного регулювання є формування та реалізація аграрного потенціалу задля забезпечення сталого розвитку аграрного сектору в контексті досягнення економічної безпеки держави. Системний підхід вимагає розгляду його як інституційної одиниці на макро- та мікрорівні. Мікроекономічний аналіз розглядає внутрішній стан і потенціал аграрного сектору, макроекономічні дослідження передбачають вивчення його у взаємодії з іншими секторами економіки та їхнього впливу на економіку в цілому.

Галузь сільського господарства у процесі кругообігу ресурсів, продуктів, доходів і витратків в економіці виявляє себе активним учасником. Так, на ринку товарів галузь виступає як виробник; на ринку праці – як роботодавець; на фінансовому ринку – як учасник операцій із грошовими надходженнями, кредитами; на споживчому ринку – як споживач товарів та послуг, на ресурсному ринку – як власник і продавець ресурсів.

Процес кругообігу матеріальних та фінансових ресурсів, що регулює розвиток аграрного сектору, здійснюється під контролем і за участі основного інституційного

суб'єкта – держави, яка регулює земельні відносини, одержує податки й збори, натомість здійснює на їхню користь трансфертні платежі, субвенції та дотації, фінансує державні програми.

Ефективне функціонування соціально-економічної системи є можливим за умови певного впорядкування процесів, які регулюються в умовах ринкової економіки двома механізмами: ринковим саморегулюванням і державним регулюванням. Характер функціонування ринкового механізму визначається умовами й нормами взаємозв'язку, які виявлені за допомогою державного регулювання [17, с. 65]. Розвиток аграрного сектору, що відіграє визначальну роль у забезпеченні продовольчої безпеки держави, не може відбуватися без втручання та допомоги держави. Державна політика, спрямована на забезпечення збалансованого розвитку аграрного сектору, є складовою державного регулювання економіки, яка являє собою процес втручання державних органів влади за допомогою різних методів й інструментів у розвиток основних економічних процесів з метою забезпечення позитивних соціально-економічних результатів. Об'єктивною необхідністю такого втручання є неможливість ринку, який характеризується стихійністю розвитку, забезпечити виконання економічної політики держави. Державне регулювання має забезпечити створення міцної матері-

альної основи для зростання добробуту народу, підтримку балансу соціально-економічних інтересів різних верств насе-

лення, збереження цілісності територіального простору країни [9, с. 15-16].

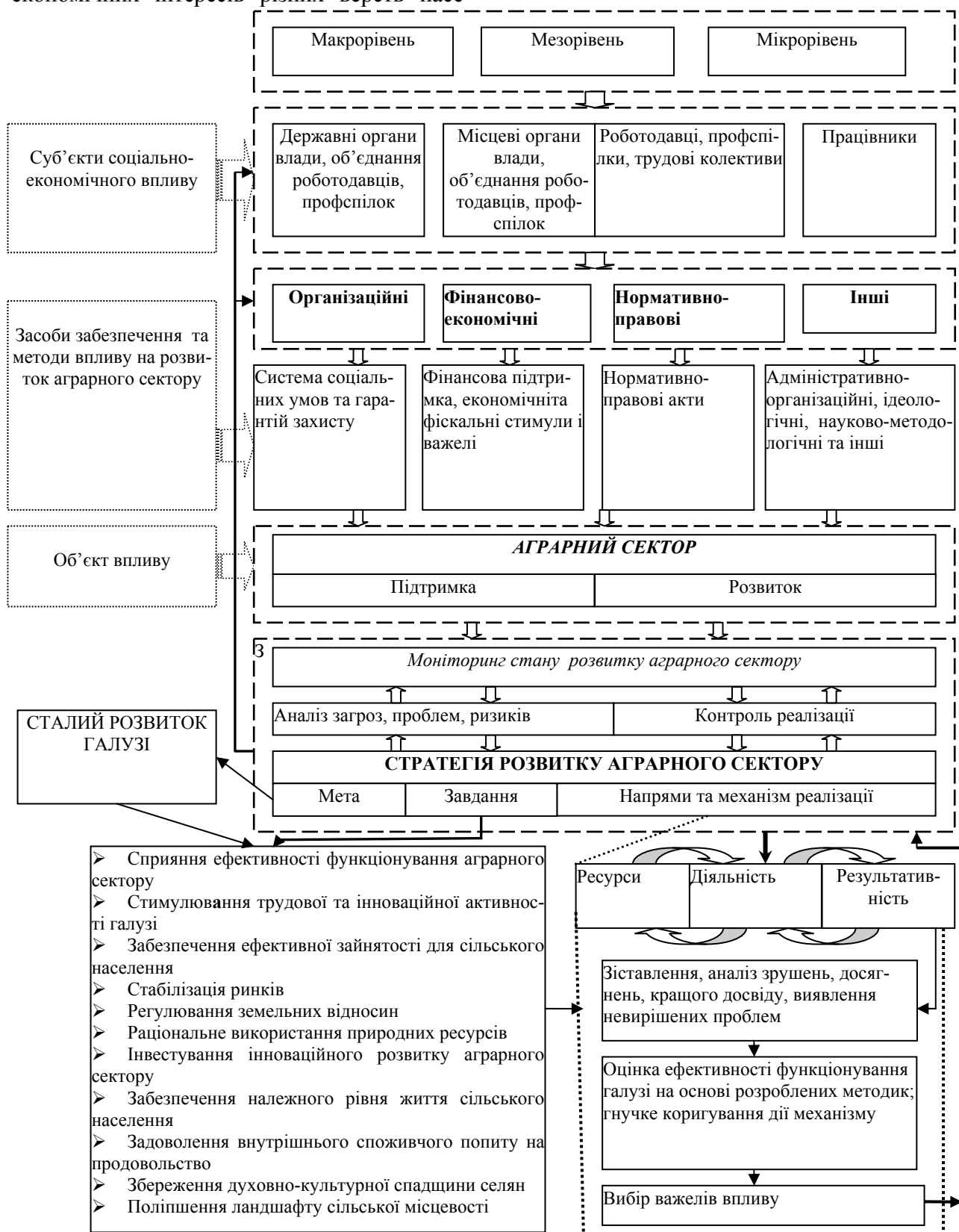

Рис. 2. Структура механізму державного регулювання аграрного сектору

Джерело: Складено автором на основі аналізу [10,12,14,18].

Узагальнення напрацювань провідних учених [6,8,15,16,19] і результатів власних досліджень дають змогу стверджувати, що державне регулювання розвитку аграрного сектору передбачає комплексне застосування методів, вибір яких тісно пов'язаний із метою, цілями й завданням державної економічної політики. Їхнє використання та спрямування залежить від соціально-економічного стану країни й зовнішніх факторів, що впливають на розвиток держави.

Як показує світовий досвід, необхідність державного регулювання аграрного сектору зумовлена рядом об'єктивних причин [1,2,5]. По-перше, від стану даної галузі значною мірою залежить продовольча безпека кожної держави. Від кількості та якості продуктів харчування залежать здоров'я нації, її трудовий, інтелектуальний потенціал. По-друге, першочерговим завданням кожної держави є забезпечення добробуту свого народу, що потребує перетворення аграрного сектору в життєздатну і процвітаючу галузь економіки, адже продукти харчування становлять найпершу потребу життєдіяльності. По-третє, характерним для розвинутих країн є надлишок пропозицій сільськогосподарської продукції над попитом, що вимагає втручання держави в процес ціноутворення з метою забезпечення більш-менш стабільних цін та сприятливого режиму торгівлі.

Враховуючи важливість розвитку аграрного сектору в забезпеченні економічної безпеки держави й особливості його функціонування, у більшості країн із ринковою економікою діють розвинені системи державного регулювання. Глобалізація світової економіки накладає свої особливості на державне регулювання аграрного сектору національних економік. При цьому використовуються різні форми, методи, механізми, дія яких створює сприятливі умови для використання потенційних можливостей аграрного сектору та формування ефективної соціально-виробничої інфраструктури в сільській місцевості.

Узагальнення досвіду розвинутих країн щодо державної підтримки розвитку аграрного потенціалу дає змогу констатувати, що

головною метою такої підтримки є стале функціонування аграрного сектору для забезпечення економічної й соціальної безпеки держави [3, 4]. За цільовою ознакою заходи державної підтримки розвитку аграрного сектору можна поділити на певні групи (рис. 3).

Основними ланками державного регулювання сільського господарства країн із ринковою економікою є :

- середньострокове програмування розвитку галузі сільського господарства і продовольчого ринку;

- регулювання цін, що дає змогу товаровиробникам не тільки відшкодувати власні витрати на виробництво, а й здійснювати розширене відтворення;

- регулювання обсягів і структури виробництва сільськогосподарської продукції з метою недопущення її перевиробництва;

- застосування кредитної форми підтримки здешевленням процентів та відшкодуванням (відстроченням) платежів основного боргу;

- підтримка доходів аграріїв з урахуванням залежності сільського господарства від погодних умов і високого рівня ризикованості, а також тривалого періоду виробничого циклу, що зумовлює уповільнений оборот капіталу;

- податкове регулювання, спрямоване на стимулювання розвитку аграрних підприємств з урахуванням їхніх особливостей;

- економічна підтримка аграрних підприємств, що працюють у несприятливих природно-кліматичних умовах;

- регулювання експортно-імпортних операцій на сільськогосподарську сировину і продовольство;

- державне фінансування найважливіших програм розвитку аграрного сектору;

- сприяння розвитку виробничої інфраструктури, що ґрунтується на виділенні державних засобів для реалізації заходів довгострокового характеру, що забезпечують ріст ефективності виробництва;

- державна підтримка наукових досліджень щодо створення та впровадження нових екологічно чистих ресурсозберігаючих технологій;

- кадрове забезпечення сільськогосподарських підприємств.

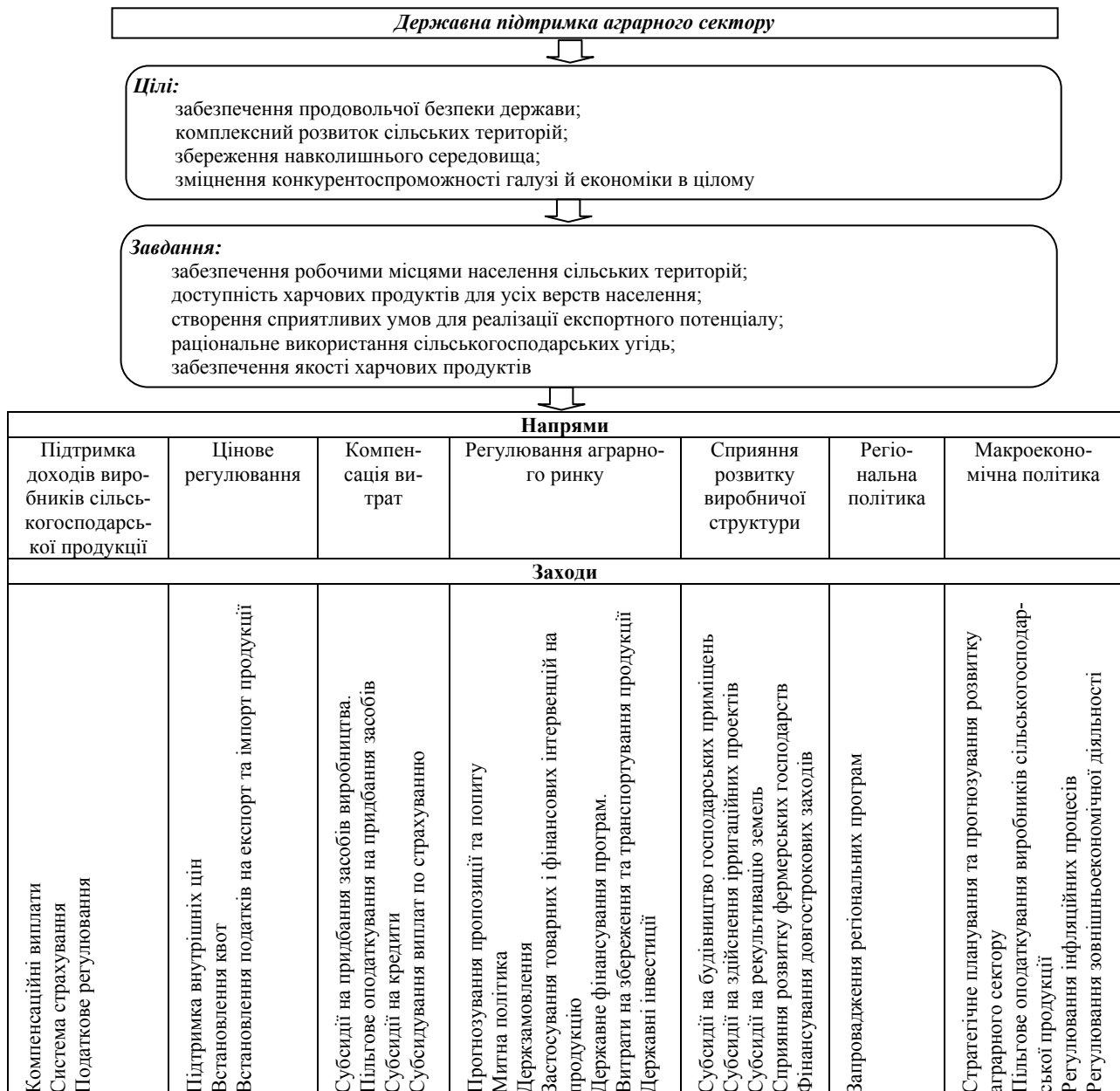

Рис. 3. Узагальнена схема державної підтримки аграрного сектору

Джерело: Складено автором.

Висновки. Аграрний сектор має ряд особливостей, що позначаються на формуванні системи державного регулювання його розвитком. Глобалізаційні й інтеграційні процеси, що відбуваються в світовій економіці, накладають свої корективи на державне регулювання аграрного сектору національних економік. Метою державного регулювання в умо-

вах глобалізації є гарантування продовольчої безпеки за рахунок підвищення ефективності аграрного сектору і його конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках. Сучасні зміни приводять до переосмислення державного регулювання за такими напрямками, що не порушують принципів справедливої конкуренції.

Список використаних джерел

1. *De Melo M., Denizer C., Gelb A.* From Plan to Market: Patterns of Transition // Blejer M.I., Skreb M. (eds.). *Macroeconomic Stabilization in Transition Economies*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
2. *Dorr T.C.* Statement Under Sekretary for Rural Development / House Agrscultural Committee Conservtion, Credit, Rural Development and Research Subcommittee Hearing on USDA Rural Development Programs. — 2006. — March, 30. — P. 6—8.
3. *Jolly R.W., Roe J.D.* Selling a Piese of Farm Credit System // *Choice*. The magazine of food, farm and resoureissues. — Ist Quarter 2005. — №20 (1). — P. 19.

4. Karanikolas P., Bourdaras D., Kremmydas D., Martinos N. Support and Protection of Greek Agriculture: Inter-Temporal developments and Sectoral diversification // South-Eastern Europe Journal of Economics. – 2008. Vol. 38. – № 2.
5. Knutson R., Penn J.B., Boehm W.T. (1990). Agricultural and Food Policy. 2d Edition. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
6. Richardson B. Modern organization need to operate at all times from the comprehensive strategic management basis // Management decision. 2001. № 2.
7. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [Присяжнюк М. В., Зубець М. В., Саблук П. Т. та ін.]; за ред. М. В. Присяжнюка, М. В. Зубця, П. Т. Саблука, В. Я. Месель-Веселяка, М. М. Федорова. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.
8. Геєць В.М. Перспективи аграрних трансформацій та їх вплив на розвиток подій в економіці України / В. М. Геєць // Економіка АПК. – 2006. – № 7. – С. 11–14.
9. Державне регулювання економіки [Текст] / В. М. Гриньова, М. М. Новікова; Харківський держ. екон. ун-т. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2004. – 754 с. - Бібліогр.: С. 715-716.
10. Діброва А. Д. Сучасне трактування сутності державного регулювання аграрного сектору економіки [Текст] / А.Д. Діброва // Економічна теорія. – 2007. – № 1. – С. 76-84
11. Крупка Ю.М. Аграрне право України [Текст] / Ю.М. Крупка; Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини «Україна». – К.: Ун-т «Україна», 2006. – 160 с. – Бібліогр.: с. 154-159.
12. Латинін М.А. Теоретичні підходи щодо визначення механізму державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки України [Електронний ресурс] / М.А. Латинін // Державне управління: теорія та практика: Електронний наук. фаховий журн. Національної академії державного управління при Президентові України. – 2005. – № 2. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej2/index.html>.
13. Могильний О.М. Державне регулювання аграрного виробництва в період трансформації економіки [Текст] / О. М. Могильний. – К.: ІАЕ УААН, 2002. – 430 с.: табл. – Бібліогр.: с. 403-430.
14. Основи теорії систем і системний аналіз [Текст] / О.М. Тридід, К.М. Таньков; Харківський нац. екон. ун-т. — Х.: Вид. ХНЕУ, 2006. — 74 с.
15. Осецький В. Пріоритетні напрямки державного регулювання аграрного сектору [Текст] / В. Осецький, А. Прилуцький // Вісн. КНУ ім. Тараса Шевченка. – 2013. – Вип. № 146. – С. 53-60.
16. Пасхавер Б.Й. Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку / Б.Й. Пасхавер, О.В. Шубравська, Л.В. Молдаван. — НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. — К., 2009. — 432 с.
17. Попова О.Л. Сталій розвиток агросфери України: політика і механізми / О.Л. Попова; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2009. – 352 с.
18. Системний аналіз [Текст] / О.І. Аршинова, А.В. Шевченко; Національний авіаційний ун-т. — К.: НАУ, 2007. — 128 с. — Бібліогр.: с. 127-128.
19. Сичова М.О. Напрями державного регулювання розвитку аграрного сектора в умовах світової економічної кризи [Текст] / М. О. Сичова, Н. О. Шевченко // Агросвіт. – 2012. – № 8. – С. 43-46.
20. Юрчишин В.В. Аграрна реформа: суть і особливості розвитку / В.В. Юрчишин, О.М. Онищенко // Сучасна аграрна політика: проблеми становлення. – К., 1996. – С.191–224.

Стаття надійшла до редакції 16.06.2016 р.

*

UDS 338.43:637.3(477)

*L.V. PARIИ, post-graduate student**
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Commodity reserves management of supply formation on cheese market of Ukraine

Scientific problem. The food security of our country depends on the sustainable development of the national food market. In this market the dairy products occupy a substantial part in general and cheese market in particular. Sustainable development of cheese production market necessitates the use of cost effective and

science-based tools for the efficient functioning of the market subjects.

Analysis of recent researches and publications. The problems of the consumer market formation according to the demand and supply were studied by Ukrainian scientists: S.V. Mocherny about the specifications of the factors, affecting on the situation of the consumer market; V.D. Bazylevych, N. I. Hrazhevskа, I.I. Mazur et al. about the establishment of causal and consequence relationship between

* Scientific supervisor – M.P. Talavyria, doctor of economic sciences, professor.

© L.V. Parii, 2016